

SAY ISTVÁN

MI ZSUGORODIK ÉS MIÉRT?

Szakmánk közösségét kétségkívül megrázza a művelődési otthonok hálózatát érő önkormányzati döntések sora. Kárba veszni látszik sokunk életműve, a közösségeinkbe fektetett energiák. Számos, valóban értékes kulturális esemény vagy szerveződés alapjait véljük megrendülni. Ám kérdés, hogy minden esetben helyes következtetésekhez jutunk-e, ha szakmai keserőségeinkből indulunk ki? Valóban úgy és azok a károk érik-e a magyar közkultúrát, amelyekre első indulatunkban gyanakszunk? Azokban kell-e mindig hibát keresnünk, akiktől a végső határozatok származnak? És végezetül: teljesen ártatlan-e a szakmánk a történelemben?

„Zsugorodik a megyei közművelődés” – foglalta össze a *Nép-szabadság* ez év szeptember 26-ai száma a közelmúltban, a megyei művelődési központok hálózatával történtek lényegét. *Borbáth Erika*, a Magyar Művelődési Intézet főigazgatója az okokat igyekezett feltárni, egy-egy megyei közgyűlési elnök, illetve főjegyző pedig tényszerű tájékoztatással támasztotta alá a következtetéseket.

A főigazgatónő cáfolta, hogy a kultúrpolitika kényszeríti a megyéket a megtett lépésekre, a bezárásoknak szerinte egyszerűen gazdasági oka van. Mint olyan megyei igazgató, aki megyei közgyűlési tagként egyszerismind (ott művelődési bizottsági elnökként is) nap mint nap szembesülök a helyzettel, hadd árnyaljam kissé ezt az okfejtést. A kultúrpolitika valóban nem kényszerít, mert ilyen tekintetben a kultúrpolitika működését és erejét nem is érzékelhetjük. A kultúrpolitika bizonytalankodik, sodródik és – minden bántó szándék nélkül mondom – szakpolitikáink egyik legsoványabbika. Ennek az állapotnak az előidézője azonban nem egyszerűen önmagában a gazdasági kényszer. A megyei önkormányzatok esetében valóban többnyire az. Ám pusztán gazdasági okai vannak-e annak, hogy a megyei önkormányzatok így élnek meg a helyzetet?

A megyék „elpénztelenedésének” nem gazdasági oka van! Hiszen a megyék büdzséjében levő pénzek eltűnésével egyidejűleg jóval jelentősebb összegek jelennek meg a régiók és – újabban főleg – a kistérségek finanszírozásában. A fő ok a megyék szerepével kapcsolatos zavar. És legyünk őszinték, a megyék megítélésének zavarait épp a megyék önkormányzatisága idézte elő, még akkor is, ha a megyei önkormányzás jelentősége csökken, a korábbi tanácsai megyeiséget erősít „kiherélték”, s a megye jobbára alig egy tucatnyi feladat ellátója marad – néhány tucatnyi intézményben.

A megyei önkormányzatiság egy jó évtizede minden kormányt zavar. A megyék döntéshozó testületeit ugyanis nem lehet a mindenkori kormány napi politikai akarata szerint működtetni, azok természetüknél fogva autonómak. Mindig is szóvá tették, hogy valamennyi kormány csak köztes rossznak tekintik őket. A kellemetlen területi feladatokat rendszeresen számukra osztották le – majdnem mindig többletforrások nélkül –, így főkről fokra lehetetlenítették el igazodási szándékukat a rendszerváltást követő változásokhoz.

Az utolsó csepp a kormányzati pohárban az volt, amikor 2006-ban meghíusult a régiók elsőléptetési szándéka önkormányzativá – a megyék rovására. Nem kapta meg ugyanis ehhez a szükséges kétharmados támogatást. A megyék viszont –

kettő kivételével – ellenzéki többségűvé váltak. Ebben a pillanatban lett másodlagos, hogy milyen feladatok ellátása lehetetlenül el a megyék gazdasági helyzetére irányított költségvetési törvényi „figyelmeztetésekkel” és „fegyelmezésekkel”.

Idáig persze teljesen igaza lehetne *Borbáth Erikának*, hiszen a területi igazgatás és feladatellátás ésszerűsítése elsősorban gazdasági érdek. Csakhogy aki helyben éli át a vajúrást, amelynek során a régiók és a kistérségek megszületnek, az azt is érzékeli, hogy az erőltetett tempóban kihajszolt „koraszülöttek” életben tartása sokkal több életviteli zavart kelt, mint a megyei rendszer – sok hibájával együtt –, és jóval költségesebb és pazarlóbb is. Ugyanakkor tény, hogy a direkt kormányzati akaratérvényesítés a régiókban és a kistérségekben lassan tíz éve kivitellezhető.

Eközben az Európai Uniónak deklaráltuk a területi rendszerünk négy fokozatú hierarchiáját. Kevesen tudják, hogy a NUTS 1 szintjének egy háromosztatú Magyarországot jelentetünk meg – egyébként megítélésem szerint teljesen helyesen, a valós területi helyzetet leképezve. Ez a 3 nagyrégió: Nyugat-Magyarország (a Dunántúl 9 megyéjével), Kelet-Magyarország (az Alföld és az Északi-hegység 9 megyéjével), valamint Közép-Magyarország (a fővárossal és a központi megyével). Némi történeti göggel s egyszerismind durvasággal mondhatnánk: Pannónia, Hunnia és a Centrum. Ezek alatt viszont a NUTS 2 szintű 7-8 régió és a NUTS 4 szintű 160-170 kistérségünk közt továbbra is megjelenítjük a NUTS 3 szintű megyét!

De mire való legyen a megye hosszabb távon? Például olyan ellátások működtetésére, amelyek a megyénél nagyobb méretben a magyar gazdasági viszonyok között még sokáig nem szervezhetők meg racionálisan és gazdaságosan, ugyanakkor a megyénél kisebb méretben való megszervezésük pedig ugyanezen okokból indokolatlan!

A megyei művelődési központok által ellátott feladatok egy jelentős hányada ebbe a típusba tartozna. Ehhez azonban ezeknek az intézményeknek jelentős szakmai megújuláson kellett volna átesniük. Ami viszont csak részben történt meg. Legtöbbször sem a tárgyi, sem a szervezeti és személyi feltételek modernizációjához nem akart és nem tudott a szakma hozzájárulni, s ennek eredményeképpen a pénzügyi feltételek újszerű biztosításában is lemaradt.

Megítélésem szerint hiba volt a megyeszékhelyek legnagyobb művelődési házainak makacs megőrzése a megyei területi feladatok ellátására. Szekszárdon az intézmény a rendszerváltást követően azonnal városi intézménnyé vált, Tolna megye kiemelte belőle saját feladatait. Külön történet, hogy miként szenvedte át ezek után a megyei feladatú intézményutód a '90-es éveket. Az viszont tény, hogy éppen napjainkban akár egy újabb felvirágzás elé tekinthet, annak a paradigmaváltásnak az eredményeképpen, amelyen az elmúlt másfél évtized kihívásai keresztül kényszerítették.

Tapasztalatunk szerint a korábbi megyei művelődési központok szűken és korszerűen értelmezett megyei területi feladatai kisebb létszámmal és kevésbé rangos szervezetben is elláthatóak, művelődési otthon nélkül. A terület mérete, a népesség lélekszáma, valamint a területi továbbosztódás foka (kistérsé-

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

gek száma) együttesen határozzák meg a létszámot. A legkisebb megyékben 5-6, a legnagyobbakban 8-10 fővel a közkultúra területi koordinációja, módszertani kiszolgálása és szakmai fejlesztése megvalósítható! A művelődési házként – nem ritkán mamut művelődési házként – működő megyeszékhelyi intézmények pedig már régen nemcsak a megyét és főleg nem a megyét szolgálták. Városukat, annak közvetlen vonzáskörzetét és nem utolsósorban a szakmaiságot azonban mindenképpen!

Amikor a megye ezekről ebben a formájukban lemond, a megyeszékhelyre vár a döntés. Ha a megyeszékhely felismeri ennek jelentőségét, illetve hasonló kaliberű saját intézménye eddig nem volt, akkor az egyedüli helyes lépés a városi továbbműködtetés lenne. Csakhogy a megyeszékhelyek és a megyék kapcsolata sem mindenütt felhőtlen. És a megyeszékhelyek nagyobbik felének városában eleve több művelődési otthon is működött, működik. Ebből származik a következő probléma!

Vajon minden bezárt nagy- és középvárosi művelődési otthon helyén új marad-e? E tekintetben a szakmánknak meg kellene tanulnia, hogy az önkormányzó testületek bizony jogosultak annak eldöntésére, hogy saját feladataikat milyen módon és hány helyen szervezik meg. Amikor egy-egy településen egészségügyi és közoktatási intézményeket kell összevonni, nehéz amellet érvelni, hogy egyformán költségvetési intézményként egymástól néhány száz méterre vagy egy-két kilométerre több művelődési ház is működjön egyazon településen. Hangsúlyozom: költségvetési intézményként! Mert hogy civil közösségi intézményként akár ez is elképzelhető. Ahol viszont a támogatást a civil közösségek kapják és fordítják a házra...

Kisebb városokban ez még egyértelműbb. Tolna megyében Tamási – alig 10 ezres – városa büszkélkedett azzal, hogy az utca két oldalán két intézménye is volt. Aki ma a végül egymá-

gában fennmaradó – de teljesen felújított – városi művelődési központba belép, nem fog rákérdezni, hogy a másik épület miért vált fölöslegessé.

Még kisebb településen azután valóban még gyakoribb a névleges megszűnés. Miért mondom, hogy névleges? Mert valójában csak a rég nem vagy alig funkcionáló épületek forgalomból való kivonása zajlik le. Tolna megye egy-két aprófalvában (ne bántsuk meg őket néven nevezéssel) is megtörtént, hogy az állagában romszerű, a falu elhagyott lakóházainál lakatlanabb, névleges „kultúrok” egyszer csak jogilag is becsuktak. Szerintem a helyiek szíve-joga volt. Valamiért addig sem mentek még a környékére sem, amíg jogilag létezett. Ha néha volt bennük mégis népművelő is, akkor abban, hogy a helyzet idáig fajult, alighanem neki is szerepe volt!

(Mindezek ellenére magam is tudnék néhány felháborító és megmagyarázhatatlan esetről regélni. Hiba lenne részemről azt állítani, hogy egy-egy ügy mögött nincs vétkes önkormányzat is. Szakmánk részéről viszont az lenne a legnagyobb hiba, ha az ilyen esetekből általánosítanánk.)

Nem a szakmánk ellen, hanem a szakmánk érdekében mondom: óvatosabban és ügyesebben temessünk és sírjunk! Alighanem a mi szakmánknak is hamarosan át kell esnie egy hasonló krízisen, mint amilyen 2006-2007-ben az egészségügyi szakma átesett. Jó lenne, ha az egészségügyi átalakulást kísérő idétlenségek, meggondolatlanságok, kapkodások, irányítói makacsságok és íróasztalszagú döntések a ránk váró átalakulást nem kísérnék. Rajtunk is múlik! Van-e korszerű, a mához igazodó és alapjaiban mégis szakmai javaslatunk a hálózatszerű működésünk mikéntjére – ez itt a fő kérdés! És hajlandóak vagyunk-e értelemmentesen és értelemdúsan erről a fő kérdésről érdemi szakmai konzultációt, polémiát folytatni – ez pedig itt a legfőbb kérdés!

VINCENT

van GOGH

KÉTŐS HELYZETE

2006